

MOARTEA ȘI ÎNVIEREA CUVÂNTULUI ÎNTRUPAT, COORDONATELE ÎNVEȘNICIRII OMULUI ÎN DUMNEZEU

de Pr. Lect. Univ. Dr. **Adrian D. COVAN**

Abstract: Emmanuel's Death and Resurrection *harmonizes* the existential horizontality and verticality in a new unit of life, called the Cross of Christ, on the pediment of which are not only *nailed* the *plague* of death and the *pestilence* of sin, but also the transfiguring *arms* of the theoforic humanity are *graved*: the Resurrection and the Life. Therefore, God-The Holy Trinity, life in its absolute, is offering to us the neo-existential paradigm, the Cross, as an arduous ascension assumed towards *He Who is*.

Keywords: Coordinate, Cross, Death, Resurrection, Life Eternal.

Pe temeiul revelației divine, cunoaștem că Dumnezeu Se comunică făpturilor, pe măsura capacității interioare a fiecăreia, prin energiile sau lucrările Sale necreate care mișcă rațiunea naturală din fiecare făptură în conformitate cu voia Sa, făcând ca toate să fie „bune foarte”¹, iar lumea să se prezinte ca o *simfonie* globală. Istoria înaintează spre împlinirea sensului eshatologic al creației, și anume: transfigurarea lumii. Acest aspect coincide cu însăși prezența văzută a Logosului dumnezeiesc în întreg cosmosul, dar mai ales în umanitatea *gătită* pentru această unire emblematică cu El².

Studiul de față abordează, din punct de vedere dogmatic, actul *restaurării* chipului dumnezeiesc din om, prin moartea și învierea Fiului lui Dumnezeu întrupat.

Taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută³ se *materializează* prin smerita intrare a Cuvântului dumnezeiesc în *regnul* firii omului, alungat din *sânurile* fericite ale Edenului în pământul din care rodesc *spinii* păcatului. Îmbrăcându-se, prin Întrupare, în *haina* pătimitoare a vechiului Adam și asumând integral firea căzută a strămoșului neamului omenesc, Cuvântul cel veșnic al Tatălui transfigurează chipul lui Dumnezeu din om, imprimându-i pentru eternitate *aura* asemănării cu Cel pururea fiitor. „Cuvântul trup S-a făcut, pentru ca tot ceea ce există să poată vedea pe Împăratul lor; și pentru ca lumina Tatălui să poată umple trupul Domnului,

¹ *Facerea* 1, 31.

² *Apocalipsa* 21, 23-24.

³ *Romani* 16, 25-26.

iar prin trupul Său să vină la noi, pentru ca omul să poată ajunge la nesticăciune, înveșmântat fiind în lumina Tatălui”⁴. Soteriologia răsăriteană afirmă că, din nemărginita Sa iubire de oameni, Dumnezeu și Părintele îndurărilor, voind să elibereze neamul omenesc de sub osânda păcatului și a morții, a rânduit calea spre întrupare a Fiului cel Unul-Născut. Acesta, „văzând neamul omenesc pierdut și moartea împărățind asupra lui prin stricăciune, S-a milostivit de neamul nostru și S-a îndurat de neputința noastră. Și astfel, luând din cele ale noastre un trup, l-a predat morții pentru toți, aducându-l (jertfă) Tatălui. Și face aceasta cu iubire de oameni, pentru ca, murind toți în El (*Romani* 6,8), să se desființeze în El legea stricăciunii oamenilor, și să-i aducă din nou din moarte la viață, mistuind prin harul Învierii, moartea lor”⁵.

Așadar, prin și în Hristos, *plinirea* vremii⁶ devine momentul de debut al existenței neo-adamice. Raiul, „patria strămoșească și părintească, rămăsese închis pentru toți, după îndepărtarea lui Adam. Acum îl redeschide Iisus, în prezența tâlharului, care este primul dintre cei ce au intrat în împărăția cerurilor”⁷.

În același timp, se deschid porțile *Noii Ere* care risipește *noaptea* înstrăinării de Dumnezeu și a autonomizării omului în *cochilia* sinelui propriu. Iată pricina pentru care „Domnul S-a întrupat, spunea părintele Dumitru Stăniloae, S-a răstignit și a înviat ca om, ca să adune pe toți cei dezbinați în Sine, în înfinitatea iubirii Sale față de Tatăl și a Tatălui față de El”⁸.

În *arhiva* bimilenară a teologiei apostolice și patristice s-au *stocat* nenumărate referințe pe tema relației perihoretice dintre Răstignirea și Învierea Logosului dumnezeiesc întrupat. Fără îndoială, Taina Crucii lui Hristos – *pecete* a jertfei întru răscumpărare – reprezintă punctul central al izbăvirii noastre din stricăciune și moarte. În sensul acesta, Sfântul Ioan Gură de Aur adnota într-una din cuvântările sale: „Când Domnul Hristos S-a lăsat de bunăvoie prizonier, moartea a suferit durerile nașterii, s-a sfârșit și ne-a eliberat. Mântuitorul Hristos a plătit pentru cel ținut cu moartea, ca pe acela să-l slobozească din legăturile morții”⁹.

⁴ R. Rus, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, Ed. Lidia, București, 2003, p. 450.

⁵ Sfântul Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului*, în „Scrieri. Partea I”, în *PSB* 15, traducere de Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 1987, p. 99-100.

⁶ *Galateni* 6, 4.

⁷ Fericitul Augustin, *Sermo*, 104, Migne, *PL* 39, 2045.

⁸ D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, Ed. IBMBOR, București, 1997, p. 263.

⁹ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvântări la praznice împărătești*, în „Izvoarele Ortodoxiei”, vol. 5, traducere de Dumitru Fecioru, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1942, p. 220.

Sfântul apostol Pavel a atribuit cuvântului Paști sensul de jertfă, înfăptuită prin pătimiri și moarte pe cruce de Însuși Fiul lui Dumnezeu: „Căci Paștele nostru (τό πάσχα ἡμῶν) Hristos S-a jertfit pentru noi”¹⁰. La origine, în accepțiunea poporului Israel, cuvântul *Pesah* însemna trecere; se are în vedere sărbătoarea anuală a azimelor, instituită de Moise, ca și comemorare a trecerii evreilor prin Marea Roșie și a eliberării lor din robia lui Faraon¹¹. Data prăznuirii era ziua de 14 Nissan și coincidea cu prima luna plină de după echinocțiul de primăvară. Din ebraică, termenul *Pesah* a trecut în limba latină, fiind redat prin cuvântul *Pascha*. Acesta desemna cea mai semnificativă sărbătoare creștină, care amintește de momentul triumfal al Învierii Mântuitorului Iisus Hristos. Cuvântul *Pesah* a pătruns în vocabularul creștin cu o oarecare asemănare terminologică, însă nu posedă o identitate teologică și istorică cu cel din originalul ebraic. Nu putem să vorbim despre Sfintele Paști – Ziua Învierii – fără să amintim faptul că Paște (πάσχω, în limba greacă), valorificat în uzanță neo-testamentară, amintește de trecerea Mântuitorului lumii de la moarte la viață. Învierea lui Hristos nu este un act teatral și nici o narațiune cu încărcătură mitologică sau fantastică, ci exprimă însăși realitatea revelată de Dumnezeu-Cuvântul, ce a fost văzută, constată și mărturisită de mulți martori. „Este Paștele, Paștele Domnului. Paștele nu este o figură de stil, nu este o poveste, nu este o umbră, dar este Paștele adevărat al Domnului! O, zi de Paști, lumină a noii străluciri, să nu se mai stingă candelile sufletelor noastre! Să strălucească în toți focul Harului!”¹² – sunt epitelele remarcabile ale arhiepiscopului cetății lui Constantin, Sfântul Ioan Hrisostom.

Învierea Domnului a fost descoperită încă din vremea patriarhilor biblici, a prorocilor și dreptilor din vechime. Bucuria duhovnicească a slăvitului Praznic a fost pregustată în *sânul* poporului ales. Așadar, a fost identificată ziua mult așteptată a eliberării omului din cursa morții: „Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim întru ea”¹³. De asemenea, regele David descrie în cartea Psalmilor locul unde se va înfăptui minunea minunilor: „Și voi face din Ierusalim culmea bucuriei mele”¹⁴. În aceeași manieră, *evangelistul* Vechiului Legământ, Sfântul proroc Isaia, grăia prin Duhul că Hristos „va fi pentru multe popoare pricină de bucurie”¹⁵. În timpul activității Sale publice, Mântuitorul le-a vestit ucenicilor despre pătimirile, moartea și învierea Sa cea de a treia zi, aceasta

¹⁰ I Corinteni 5, 7.

¹¹ Ieșirea 12, 27.

¹² Hipolit din Roma, *Omilii pascale* 6, Migne, PG 59, 741 și 721 passim.

¹³ Psalmul 118, 24.

¹⁴ Psalmul 137, 6.

¹⁵ Isaia 52, 15.

din urmă constituind momentul unei bucurii de negrăit¹⁶: „Deși și voi acum sunteți triști, dar iarăși vă voi vedea și se va bucura inima voastră, și bucuria voastră nimeni nu o va lua de la voi”¹⁷. Nu în ultimul rând, Sfântul apostol Pavel adresa comunității ecleziale din Tesalonic, dar și întregii creștinătăți din vremea sa, următorul îndemn: „Bucurați-vă pururea”¹⁸.

Ancorați la *cheile* nădejdiei, creștinii au încrustat pe *frontispiciul* sufletului memorabilele cuvinte ale Fiului lui Dumnezeu: „Eu sunt Învierea și Viața. Cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi”¹⁹, precum și cele ale *apostolului neamurilor*, care pun în lumină faptul că învierea lui Hristos, *exordiu* al învierii morților, este fundamentul și *miezul* învățăturii creștine: „Dacă nu este înviere a morților, nici Hristos n-a înviat. Și dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică și credința voastră”²⁰. Prin urmare, cei din vechime, trăind în simplitate și modestie și așezând valoarea inestimabilă a sufletului mai presus de cea a trupului iar pe cele veșnice deasupra celor stricăcioase, au crezut și nădăjduit în Hristos, nu numai prin raportarea lor la cele vremelnice, ci, mai ales, prin dobândirea *comorilor* nepieritoare, care compun fericirea sfinților în Împărăția Preasfintei Treimi.

Am arătat, prin cele de mai sus, că Paștele a fost instituit ca *festin* al bucuriei și al luminii nemărginite. Aceste realități transcend, în plan existențial, esența socială a umanului. *A fi*-ul omului a pătruns într-o nouă dimensiune, escaladând *granițele* dezonorabile ale firii lui Adam cel dintâi și repurtând un mod nou de devenire. S-a adevărit că, prin Înviere, *cununa* creației divine nu mai este supusă necesităților de ordin biologic sau fiziologic și *încarcerată* în condiția nefastă a mortalității cărnii, ci a dobândit un sens eshatologic mult mai profund, receptat ca o strămutare din *firea* curgătoare a timpului în *caseta* eonului veșnic. Putem afirma, din punct de vedere teologic, că Dumnezeu a îngăduit moartea pentru ca păcatul să nu prolifereze la nesfârșit. Moartea, sumă a stricăciunii, a neputinței și a slăbiciunii omenești, este privită drept efect al stării de păcătoșenie, socotită, la rândul ei, refuzul omului de a se supune voinței dumnezeiești. Un alt *colos* al gândirii patristice răsăritene, Sfântul Grigorie, arhiepiscopul Tesalonicului, accentuează în operele sale faptul că prin Învierea Celui *întâi născut din moarte* am dobândit nu numai învierea duhovnicească, ci și învierea trupului: „Printr-o singură înviere a trupului Său, ne-a dăruit îndoită înviere, nimicind

¹⁶ Marcu 8, 31.

¹⁷ Ioan 16, 22.

¹⁸ I Tesaloniceni 5, 16.

¹⁹ Ioan 11, 25.

²⁰ I Corinteni 15, 14-18.

astfel, prin moartea Sa trupească, pe cel ce avea stăpânire peste moartea sufletului și a trupului, pe amândouă izbăvindule din robia aceluia”²¹.

Un elogiu de excepție adus *Praznicului praznicelor* ocupă o poziție superioară în imnologia dogmatică a Sfântului Simeon Noul Teolog (+1022). Astfel, „învierea lui Hristos este învierea noastră a celor ce zăceam jos, la pământ (...) Învierea și slava lui Hristos este, însă, precum s-a spus, slava noastră, care are loc, se face arătată și văzută nouă prin Învierea Lui întru noi; căci însușindu-Și o dată (prin Întrupare) cele ale noastre, cele pe care le face întru noi Și le atribuie Lui Însuși. Învierea sufletului este, deci, unirea cu viața; căci așa cum trupul mort, dacă nu primește întru sine sufletul viu și nu se amestecă în chip neamestecat cu acesta, nu se spune că este și nu poate să fie viu dacă nu se unește în chip negrăit și necontopit cu Dumnezeu, care e cu adevărat viața veșnică (*I Ioan* 5, 20). (...) Cei mai mulți oameni cred în Învierea lui Hristos, dar foarte puțini sunt cei ce o au și o văd în chip curat; cei ce n-au văzut-o însă nici nu se pot închina lui Iisus Hristos ca unui Sfânt și Domn, căci nimeni, zice, nu poate să spună că Iisus este Domn decât numai în Duhul Sfânt” (*I Corinteni* 12, 3), și altundeva: Duh este Dumnezeu și cei ce se închină Lui trebuie să I se închine în Duh și Adevăr (*Ioan* 4, 24). Căci nici preasfântul cuvânt, pe care-l avem acum în fiecare zi în gură, nu spune: Învierea lui Hristos crezând, ci: Învierea lui Hristos văzând, să ne închinăm Domnului Iisus, Celui singur fără de păcat. Cum deci Duhul Sfânt ne îndeamnă să zicem acum: Învierea lui Hristos văzând, ca unii ce am văzut-o, deși n-am văzut-o, de vreme ce Hristos a înviat odată pentru totdeauna acum o mie de ani, și nici atunci nu L-a văzut cineva înviind? Oare dumnezeiasca Scriptură vrea ca noi să mințim? Să nu fie! Dimpotrivă, ea ne îndeamnă mai degrabă să spunem adevărul: și anume că în fiecare din noi, cei credincioși, are loc Învierea lui Hristos, și aceasta nu o dată, ci în fiecare clipă, atunci când, precum spuneam, Însuși Stăpânul Hristos învie întru noi, strălucind și fulgerând cu fulgerările nestrucăciunii și Dumnezeirii”²².

Sfânta Scriptură ne încredințează și faptul că, prin pogorârea Sa la iad cu sufletul îndumnezeit, Domnul Iisus Hristos a propovăduit Evanghelia împărăției sufletelor ferecate în *temnițele* iadului²³ din cauza păcatului neascultării, care a marcat existența primilor oameni. Însă, așa după cum nu toți oamenii care au ascultat mesajul mântuirii în timpul vieții pământești au crezut în El, tot așa nici toți cei aflați în *adânc* n-au primit Evanghelia prezenței Sale radioase, iubitoare și preaslăvite²⁴. Sfântul Ioan Damaschin

²¹ Sfântul Grigorie Palamas, *Omilii*, vol. I, XVI, 27, traducere de Constantin Daniel, Ed. Anastasia, București, 2012, p. 198.

²² Sfântul Simeon Noul Teolog, *Cateheze*, Scrieri II Cateheza 13 – Învierea tainică cu Hristos, traducere și studiu introductiv de Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2003, p. 172-174.

²³ Cf. *I Petru* 3, 18-22.

²⁴ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la I Petru* 3, 19-20, Migne, PG 74, 1016 AB.

arată că Domnul S-a pogorât cu sufletul Său îndumnezeit la iad²⁵ ca să strălucească lumina dumnezeirii Sale și celor aflați în chinuri. Aceasta nu înseamnă că a venit să-i facă și pe cei care nu credeau în El *cetățeni* ai Raiului, ci doar să-i scoată din iad, pe cei care au murit crezând în El și Îl așteptau să vină, pentru că, celorlalți, „celor care n-au crezut, muștrarea necredinței, tot astfel și celor din Iad”²⁶. În același cadru de analiză, apreciabilă este și afirmația *patriarhului* teologiei românești, părintele Dumitru Stăniloae: „De s-ar fi coborât și în noi Domnul murind, ca să germineze în inimile noastre viața cea primenită, luminoasă, curată și bună! De-ar fi spart și întunecimile din noi, de-ar fi împrăștiat cugetele rele ce ne chinuie, de-ar fi spart plafonul ce ascunde privirii sufletului nostru cerul cu frumusețea lui! De-am înflori și noi cu Învierea Domnului, în lumina soarelui dumnezeiesc, la o viață nouă!”²⁷.

Un alt aspect de o importanță covârșitoare este acela că liturgicul ne prezintă Biserica ca pe un *locăș* al iconomiei Preasfintei Treimi, întemeiat pe legătura indisolubilă dintre Cruce și Înviere, dintre nevoiță și biruință și dintre pocăință și bucurie. Cele două *borne* referențiale ale iconomiei mântuirii sunt identificate și în teologia harică sacramentală a Bisericii. Botezul și Euharistia, fundamente ale înveșnicirii omului, recapitulează trecerea prin moarte la viață săvârșită de Domnul. Și de data aceasta, putem observa intervenția de excepție a Sfântului Ioan Gură de Aur, care înfăptuiește o tâlcuire atracțioasă: „după cum altă dată Dumnezeu a extras o coastă a lui Adam pentru a forma femeia, tot astfel Mântuitorul Hristos a dat sângele și apa din coasta Sa pentru a forma Biserica. Și după cum atunci acea extragere s-a făcut în extazul somnului lui Adam, tot astfel ne-a dat sângele și apa la capătul morții Sale. Mai întâi apa și apoi sângele. Și moartea n-a fost decât ceea ce altă dată a fost și extazul, pentru ca tu să înțelegi că de acum moartea nu mai este decât un somn”²⁸.

Ce trebuie să înțelegem din relatarea dumnezeiescului Hrisostom? Faptul că primul pas pe care îl facem în viața pământească în parcursul anevoios către Înviere, prin biruința morții, este Sfântul Botez, deoarece „câți în Hristos ne-am botezat, întru moartea Lui ne-am botezat. Deci ne-am îngropat cu El, în moarte, prin botez, pentru ca precum Hristos a înviat din

²⁵ „Poporul care locuia întru întuneric va vedea lumină mare și voi cei ce locuiți în latura umbrei morții lumină va străluci peste voi” (*Isaia* 9, 1).

²⁶ Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, traducere de Dumitru Fecioru, Ed. IBMBOR, București, 2003, p. 146.

²⁷ D. Stăniloae, *Moartea și Învierea Domnului*, în *Cultură și duhovnicie*. Articole publicate în *Telegraful Român* (1930-1936). „Opere complete” 1, Ed. Basilica, București, 2012, p. 299.

²⁸ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Laudă lui Maxim și despre ce fel de soție trebuie să ne luăm*, în vol. *Cateheze maritale*, traducere de Marcel Hanches, Ed. Oastea Domnului, Sibiu, 2004, p. 47.

morți, prin slava Tatălui, așa să umblăm și noi întru înnoirea vieții”²⁹. La Taina regenerării noastre din apă și din Duh, „reproducem prin turnarea peste noi a apei în locul pământului și prin întreita scufundare în acest element, harul dobândit prin Învierea cea de a treia zi”³⁰. O consemnare esențială asupra necesității botezului creștin o găsim la Sfântul Ambrozie de Mediolanum: „Fiindcă oricine se botează, în moartea lui Hristos se botează (*Romani* 6, 3). Ce înseamnă în moarte? – Că, precum Hristos a murit, așa și tu să guști moartea, așa precum Hristos a murit pentru păcat și viață în Dumnezeu, așa și tu, prin Taina Botezului să fii mort pentru ademenirile de mai înainte ale păcatelor și să înviezi prin harul lui Hristos. Este deci moarte, dar nu într-o adevărată moarte a trupului, ci în asemănare; căci atunci când te scufunzi (în apa Botezului), iei asupra ta asemănarea morții și a îngropării, primești taina Crucii Lui, fiindcă Hristos a fost spânzurat pe Cruce și trupul Lui a fost străpuns cu cuie. Tu deci, când te răstignești, te faci una cu Hristos, te faci una cu El prin cuiele Domnului nostru Iisus Hristos, ca să nu te poată trage diavolul”³¹.

În al doilea rând, Liturghia ortodoxă, prin arhicunoscuta declarație de credință: „Aștept învierea morților și viața veacului ce va să fie”, se prezintă ca o *punte* de legătură între cele două momente solemne care marchează istoria mântuirii lumii în Hristos: Învierea Cuvântului întrupat și învierea noastră. Așadar, Dumnezeiasca euharistie prelungește starea *Înviatului* din Nazaret în fiecare dintre noi, oferindu-ne însăși garanția de a nu muri: împărtășirea cu Trupul și Sângele lui Dumnezeu-Omul, spre iertarea păcatelor și spre viața de veci. Doar avându-L în noi, sub chipul pâinii și al vinului, pe Iisus cel răstignit, înviat și înălțat întru slavă, putem crede și nădăjdui că vom învia întru El³². Concomitent, *frângerea* trupului și *vărsarea* sângelui atestă în mod deplin realitatea morții de pe Golgota, la *Cina cea de Taină* anticipându-se marele sacrificiu restaurator. Totuși, trebuie precizat că, în Euharistie, Mielul cel neprihănit nu se jertfește din nou, ci din ea se înalță „buna mireasmă a lui Hristos cel jertfit o dată pentru totdeauna, dar în care se permanentizează ca o actualitate dinamică starea care s-a produs în El prin oferirea Sa ca jertfă”³³. Cu toate acestea, unicitatea jertfei sângeroase a Domnului³⁴ nu contravine *aducerii* regulate și neîntrerupte a Euharistiei ecleziale, întrucât „jertfa euharistică, în esența sa, nu este decât o aplicație particulară la trebuințele credincioșilor, a uneia și

²⁹ *Romani* 6, 3-4.

³⁰ Sfântul Grigorie de Nyssa, *Marele Cuvânt Catehetic*, în „Scrieri. Partea a doua”, în *PSB* 30, traducere de Teodor Bodogae, Ed. IBMBOR, București, 1998, p. 335.

³¹ Sfântul Ambrozie de Mediolanum, *Despre Taine*, II, VII, 23, Migne, *PL* 16, 430.

³² Cf. *Ioan* 6, 54 și *ICorinteni* 15, 22.

³³ D. Stăniloae, *Teologia Euharistiei*, în „Ortodoxia”, nr. 3/1969, p. 353.

³⁴ *Evrei* 9, 28 și 10, 14.

aceleiași jertfe, produsă odată pentru totdeauna, de către Mântuitorul pe cruce, fiindcă în Euharistie ne împărtășim cu însuși Trupul lui Hristos, pe care l-a dat pentru viața lumii și cu însuși Sângele Său, pe care l-a vărsat pentru mulți spre iertarea păcatelor”³⁵. De la *prezidiul* umanității, *Sfântul sfinților* Se revelează, întâi de toate, poporului ales, iar mai târziu, prin lucrarea unitar-comunitară a Bisericii, întregii lumi, ca *Pâinea* cea adevărată, prin care dobândim „Învierea și Viața”³⁶.

În concluzie, moartea a fost nimicită prin răstignirea *Celui fără-de-moarte*, dând putere celor adormiți întru El să treacă hotarul dintre viață și moarte și să se așeze în Împărăția cea fără de sfârșit³⁷. Învierea lui Hristos separă timpul în două, așezându-se ca o piatră de hotar între cele văzute și cele nevăzute ale lui Dumnezeu³⁸. *Nucleul* definiției dogmatice de la Sinodul de la Sinodul al IV-lea ecumenic arată că ceea ce înseamnă să fii om și ceea ce înseamnă a fi Dumnezeu – moartea și viața – sunt socotite împreună într-un unic ipostas concret, cu o singură *față*. Adică nu ne raportăm la una dintre naturi pentru a-l vedea pe Dumnezeu și la cealaltă pentru a-l vedea pe om. Amândouă sunt socotite împreună, fără amestecare, schimbare, împărțire sau despărțire. „Ceea ce înseamnă a fi Dumnezeu și ceea ce înseamnă a fi om rămân la fel, dar minunea constă în faptul că fiecare dintre aceste realități este acum dezvăluită împreună într-o singură persoană și, prin urmare, una prin cealaltă: a muri nu este o însușire a lui Dumnezeu, a crea viață nu este o însușire a oamenilor, dar Hristos le-a adus pe amândouă la un loc, biruind moartea prin moartea Sa și prin însuși acest fapt dăruind viață nemuritoare”³⁹.

³⁵ Silvestru de Canev, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. IV, Ed. Credința strămoșească, p. 329-330.

³⁶ *Ioan* 11, 25.

³⁷ În acest sens a se vedea și studiul preotului dr. Marius Florescu, „Starea sufletului imediat după moarte, redată în cântările Panihidei”, în *Analele Universității de Vest din Timișoara, seria Teologie, nr. 22/2016, Medicină și Teologie*, Editura Partoș, Timișoara, 121 pp. și în volumul *Teologie și Medicină. Suferința și Moartea*, Editura Astra Museum, 2016 (coordonatori: pr. Nicolae Morar, Daniel Lemeni), pp. 67-82

³⁸ Alin Cristian Scridon, *Școala nouotestamentară din Banatul istoric. 1867-1918. Mentalități. Repere exegetice bănățene. Interacțiuni istorice, socio-culturale și confesionale*, Prefață: prof. univ. dr. Ioan Munteanu și pr. prof. univ. dr. Stelian Tofană, ed. Jate Press, Szeged, Ungaria, 2017, pp. 139-141

³⁹ J. Behr, *A deveni om. Meditații de antropologie creștină în cuvânt și imagine*, traducere de Dragoș Dâscă, Ed. Doxologia, Iași, 2017, p. 25.